

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

КООРДИНАЦИОНИ МЕЂУАКАДЕМИЈСКИ ОДБОР ЗА
БАЛКАНОЛОГИЈУ САВЕТА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
СФРЈ И БАЛКАНОЛОШКИ ИНСТИТУТ

БАЛКАНИКА

ГОДИШЊАК КООРДИНАЦИОНОГ МЕЂУАКАДЕМИЈСКОГ
ОДБОРА ЗА БАЛКАНОЛОГИЈУ САВЕТА АКАДЕМИЈА НАУКА И
УМЕТНОСТИ СФРЈ И БАЛКАНОЛОШКОГ ИНСТИТУТА

V

Уредник

Академик ВАСА ЧУБРИЛОВИЋ

Председник Координационог међуакадемијског одбора
за балканологију и Директор Балканолошког института

Секретари

НИКОЛА ТАСИЋ и ДРАГОСЛАВ АНТОНИЈЕВИЋ

Виши научни сарадници
Балканолошког института САНУ

Редакциони одбор

Из Југославије: ДРАГОСЛАВ АНТОНИЈЕВИЋ, ФРАЊА БАРИШИЋ, АЛОЈЗ БЕНАЦ,
ВАСА ЧУБРИЛОВИЋ, МИЛУТИН ГАРАШАНИН, БРАНИМИР ГУШИЋ, МИХАИЛ
ПЕТРУШЕВСКИ, НИКОЛА ТАСИЋ

Из иностранства: MIHAIL BERZA, Букурешт (Румунија), IVAN DUJČEV, Софија
(Бугарска), CHARALAMBOS FRAGISTAS, Солун (Грчка), HALIL INALCIK,
Анкара (Турска), JOZSEF FRENYÓ, Будимпешта (Мађарска)

БЕОГРАД 1974.

зације и одређене тежње да се створи (кроз стручне лингвистичке студије) синтеза на пољу балканске филологије. Побројани језички прилози оживљају такво једно настојање, које може дати озбиљна решења на пољу компаративног

проучавања балканских језика, у толико пре, што особени, колоритни, сочни и богати лексичким потенцијалом, балкански језици пружају широки спектар питања и проблема још увек научно неистражених.

Драгослав Антонијевић

БАЛКАНСКОЕ ЯЗЫКОЗНАНИЕ, Академия наук СССР, Институт славяноведения и балканистики, Москва 1973.

Збирка садржи различите чланке из области дијахроне и синхроне проблематике балканске лингвистике. На челу редакционог колектива збирке налази се истакнути слависта и компаратиста, професор С. Б. Бернштејн. — Чланке можемо да поделимо у три групе: 1. Највећи део бави се историјским или савременим језичким појавама у појединим балканским језицима. Теме су следеће: из историје књижевног изговора у бугарском језику (фонетика), настанак новогрчких глаголских парадигма (морфологија), апозиција и неки елементи синтаксичког развоја у новогрчком, значењу и употреба глаголских придева у македонском књижевном језику, о генитивским и аблативским атрибутивним конструкцијама у албанском језику, о настанку старог албанског инфинитива, о питању две врсте будућег времена у албанском књижевном језику (синтакса), филолошка обрада једног бугарског споменика из XVII века, расправа о настанку албанског књижевног језика. — Из ове групе даје се приказ следећих чланака:

А. А. Белецкий, Становление новогреческих глагольных парадигм (настоящее и прошедшее длительное время изъявительного наклонения действительного залога, стр. 64—80 (Белецкий, Настанак новогрчких глаголских парадигма презента и имперфекта индикатива актива).

У уводном делу чланка аутор се критички осврће на ставове грчких

научника који су склони да смањују значај разлика код глаголских промена током развоја од класичног грчког до новогрчког језика. То је период од 2000 година. — Битне разлике се показују код следећих парадигма и глаголских конструкција: (1) парадигма глагола „бити“, (2) парадигма свих осталих атематских глагола, (3) парадигма имперфекта код свих глаголских врста, (4) нестанак синтетичких парадигма и стварање аналитичких перфекта и плусквамперфекта. (5) појава нових парадигма будућег времена редукцијом одређене синтаксичке конструкције. (6) нестанак инфинитива, нестанак глаголских именица сем њихових адвербијализованих облика и облици пасивног партиципа перфекта без редупликације која је карактеристична за перфект, (7) нестанак синтетичког и стварање аналитичког опатива, (8) стварање нових аналитичких парадигма потенцијала, (9) слабљење улоге аугмента као обележја имперфекта и аориста, (10) зближавање међу парадигмама имперфекта и аориста, (11) контаминација код пасива и медиопасива аориста и аориста пасива атематских глагола, (12) у значајној мери се мењале парадигме презента и имперфекта медиопасива и пасива. — У чланку се даље говори о развоју промене презента и имперфекта свих глаголских врста. У том смислу могу да се разликују следеће тенденције: 1. Под утицајем фонетских промена дошло је до померања морфолошких од-

поса у парадигми (слабљење и губљење сонора, редукција вокала у неакцентованим слоговима). 2. Узајамни утицај — атракција — међу појединим парадигмама у области морфолошког система (узајамни утицај — атракција — међу појединим парадигмама у области морфолошког система (узајамни утицаји између имперфекта, сигматског аориста и аориста тематских глагола). 3. Аналошка померања у оквиру исте парадигме. 4. Дејство екстрасистемских фактора (интерференција, дијалекти, други језици итд.)

Р. П. Усикова (Москва), Значења и употребљение причастий в македонском литературном языке, стр. 257—282 (Усикова, Значење и употреба глаголских придева у македонском књижевном језику).

Мало су се до сада испитивали функција и значење трпних партиципа на -н/-т у македонском језику. На основу материјала из македонског књижевног језика аутор анализира партиципе из аспекта категорије прелазности и непрелазности, видског система, значења ових партиципа у самосталној употреби са помоћним глаголима *сум* и *има*. Облик *има* + трпни партицип појавио се у македонским говорима релативно касно, вероватно као резултат утицаја других балканских језика. Ови облици никада нису носиоци пасивног значења. За разлику од овог облика и *има*. Облик *има* + трпни партицип изведен од прелазних глагола *има* трпно значење, а изведен од непрелазних глагола *има* активно значење. — При самосталној употреби партиципи имају функцију именске или глаголске одређе. Они се изводе у већини случајева од перфективних глагола, указујући на резултат радње. По правилу изводе се од прелазних и непрелазних глагола. Широка употреба трпних партиципа изведених од непрелазних глагола издвајају македонски језик из групе осталих словенских језика. Често јављање ових партиципа и разних конструкција са њим потиснула су пасивна значења. За остварење пасивног значења код партиципа на -н/-т у македонском језику нису више до-

вољна морфолошка средства, неопходна су синтаксичка или лексичка средства. Поставља се питање да ли се може уопште морфолошким путем изразити трпно значење у македонском језику.

А. В. Десницкая (Ленинград), О предпосылках албанского литературного языка, стр. 283—300 / Десницкая, О предусловиях стварења албанског књижевног језика/.

Због недостатка старијих писаних споменика тешко је одредити путеве формирања албанског књижевног језика. Постојање две регионалне варијанте албанског књижевног језика — тоскијска или јужна и регијска или северна — представљају сложену лингвистичку проблематику. У основи и једне и друге варијанте је народни језик јужне односно северне области. Међутим, на јужном делу албанског језичког ареала није била толико изразита дијалекатска разноврсност као што је то случај на северу. Социјалне и историјске прилике стварале су процесе који су учвршћивали и унифицирали јужноалбански дијалекатски тип. Патријархаална средина (трговина, породица, религија, обичаји итд.) и у граду и на селу постављала је услове да настане један разговорни коине који се одликовао приличном правилношћу и једнообразношћу. Прочишћенији облик народног разговорног језика је тзв. коине усмене поезије. Код испитивања усмене књижевне традиције огромну улогу су одиграли фолклорна испитивања. За јужноалбанску народну поезију нису карактеристичне епске песме, њен главни жанр је краћа, лаконична песма чији је језик близак свакодневном разговорном језику. Разлика је стилистичког карактера. Периоду Рилиндје претходи низ покушаја да се тоскијски коине користи као књижевни језик. У том погледу веома је значајни покрет бекташизма и стваралаштво муслиманских песника из јужне Албаније као што су Незим Фракула, Хасан Зјүко Камбери и Мухамед Кјучук. — Формирање јединственог књижевног језика у северним областима Албаније пролазило је сложеније путеве. С једне стра-

не постојао је архаични језик епске поезије, језик горштака најсевернијих крајева, а с друге стране јужније на основама јужногегеског дијалекта формирао се један разговорни коине. — Иако су најистакнутији представници националног препорода у Албанији у 19. веку покушавали да створе један јединствен књижевни језик, то им није успело. Књижевни језик Албанаца и данас има своју северну и јужну варијанту.

А. В. Жугра, К вопросу о двух типах будущего времени в литературном албанском языке, стр. 324—332 (А. В. Жугра, Нешто о питању два типа футура у албанском књижевном језику).

Једна од морфолошких разлика између северне и јужне варијанте албанског књижевног језика је образовање футура. Футур у гегијској варијанти књижевног језика образује се помоћу помоћног глагола *кам* (имам) инфинитива дотичног глагола, а у тоскијској варијанти помоћу партикуле *до* (попреклom од глагола *дуа* „хоћу“) и облика конјунктива глагола. Значења ових облика будућег времена још нису испитана, иако се у граматицама албанског језика често говори о њима. На основу испитаних материјала аутор долази до следећих закључака: (1) оба облика имају право значење будућег времена (неутрално будуће време), (2) оба облика могу да имају императивно значење, (3) оба облика могу да се користе за изражавање претпоставке која се односи на време говора. (У овом случају губи се значење будућег времена и облик добија значење претпостављене радње. Ову особину има само одређени број глагола). (4) за гегијски говор је карактеристичније значење могућности / немогућности извршења радње, а за тоскијски облик значење неопходности, дужности извршења радње.

2. група садржи два чланка са балканским компаративним темама: неки бугарски, македонски и српскохрватски предлози и одговарајући предлози у осталим балканским језицима и синтакса заменица у новогрчком књижевном јези-

ку и у другим балканским језицима.

3. група чланака обрађује шире компаративне теме: балканско-малоазијска топонимија, трачко-балтијске језичке паралеле, карпатско-балканска сточарска терминологија.

Ю. В. Откупщиков, Балкано-малоазијские топонимические изоглоссы, стр. 5—29 (Откупщиков, Балканско-малоазијске топонимске изоглосе).

Предгрчка топонимика Балкана и Мале Азије одавно привлачи пажњу истраживача. Центар за ширење ове топонимике су централне и северне области Балканског полуострва. Становници ових области били су носиоци ранохеленске културе. Основни правац миграције ранохеленских племена био је са севера према југу. У овом правцу су се касније кретали Грци, потискујући староседеоце са копна на острва, а после у Малу Азију. Етнички и језички идентитет ових подгрчких племена не може веродостојно да се утврди. То су могла бити разна племена, која су Грци звали *Πελασγοί* и која су говорила сразмерно сличним језицима. Не може се никако говорити о јединственом језику ових племена. Балканско-малоазијске топонимске изоглосе и топоними са предгрчким суфиксима *-σσ-*, *-ωδ-*, *-ν-ι-*, *-ρ-*, *-λ-*, показују нам да су међу ранохеленским народима значајну улогу играли каријска и трачка племена. — Други велики талас миграције кретао се из већ наведеног општег центра према југу полуострва и југоисточно у Малу Азију. Мани део балканско-малоазијске топонимике у Анатолији везан је за овај период миграције. И поред постојања неких супротних ставова, аутор је убеђен у томе да су се топоними о којима је реч ширили са запада (Балкан) према истоку (Мала Азија).

Г. П. Клепикова, Из карпато-балканской терминологии высокогорного скотоводства, стр. 149—169 (Клепикова, Из карпатско-балканске терминологије планинског сточарства. 2. в а т р а).

Испитивање односа између словенских дијалеката карпатског је-

зичког ареала и јужнословенских језика добија нове димензије. У том погледу значајне су књиге С. Б. Бернштејна о карпатским дијалектима. Нови прилаз овој лексичкој проблематици разликује тзв. „карпатизме“ (карпатско-балканске лексеме и значења који су наслеђени из ранијих периода развоја ових језика) и „балканизми“ (касније позајмице из балканских језика, које су продрле у карпатске зоне пресељавањем пастира). Реч „ватра“ распрострањена је у карпатско-балканским областима. Изузетак представљају неки украјински говори који нису у наведеним географским областима. Реч „ватра“ спада неоспорно у групу речи пастирске терминологије и као таква има у низу карпатско-балканских зона исто значење „отвореног огњишта“ („место“ где се пали ватра на пољу или у шуми) „ватре

која се пали напољу“. Остала значења („ватра уопште“, „дно пећи“ итд.) нису везана за пастирску делатност, али су важна због праћења семантичке еволуције лексеме „ватра“. Сразмерно је мала географска област и мањи је број значења ове речи у смислу термина планинског пастирства. Она се јавља у следећим језицима и говорима: украјински, пољски дијалекти, моравски говори, словачки, румунски (са великим бројем топонима у вези са овом речи), молдавски, арумунски, источномађарски дијалекти чувају неке сличне облике, у јужнословенским језицима само у српскохрватском, а врло ретко у словеначком и бугарском, прилично често у албанском. — Питање етимологије речи „ватра“ није решено, али семантичке анализе у многама доприносе решавању овог проблема.

Димитрије Стефановић

GODISNJAK, knjiga XI, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 1973. Akademija nauka i umetnosti Bosne i Hercegovine

Са деветом књигом, својим Годишњаком који је ухватио ритам редовног издавања, Центар за балканолошка испитивања представља се одабраним, синтетским радовима из палеобалканске археологије (М. Гарашанин, Б. Човић—Ж. Микић, А. Бенац), старе историје (Р. Катичић), етнологије (Ш. Кулишић) упоредне лингвистике балканских и других народа (И. Ајети, Р. Ухлик, Е. Шебић-Андрејсовић) и др. Поред ових радова важну и корисну информацију из палеобалканистике садржи библиографија А. Векић-Човић за 1972. годину.

У свом чланку „Die Späteisenzeitliche Nekropolen-Gruppe vom typ Gostilj im Labiatenlande“ (Некрополе типа Гостилј у земљи Лабинјата) М. Гарашанин је по први пут покушао да прикупи на једном месту материјал са некропола позног гвозденог доба (његово гвоздено доба IV) са подручја Скадар-

ског језера и да изврши његову систематизацију и периодизацију. Методолошки аутор је пошао од сигурно утврђених затворених гробних целина и на основу типологије инвентара извршио поделу на две, односно три фазе (фаза I, IIa и IIb). У хронолошком погледу I фаза припадала би времену између 200 и 160, односно 168, године пада Генцијеве државе; Фаза IIa одговарала би времену између 160 и 125 године, а била би везана за пораз и депортацију Ардијеја док би фаза IIb припадала времену последње четвртине II века пре н. е. Оваква типолошка класификација, повезана са историјским догађајима на подручју Лабинјата, чини се прихватљива и била би несумњиво још чвршћа када би се у перспективи даљих истраживања на насељима и утврђеним градинама она потврдила кроз њихову стратиграфију.